

Feminizáció: ok vagy következmény?

Nóbik Attila: A pedagógiai szaksajtó és a néptanítói szakmásokodás a dualizmus korában

Nóbik Attila egy fontos és a magyar neveléstörténet-írásban eddig kevésbé hangsúlyosan megjelenő kérdéskört állít vizsgálódásának fókuszába. A néptanítói szakmásokodás és a feminizáció folyamatait mutatja be könyvében, a korabeli pedagógiai szaksajtó elemzésének eredményeit is felhasználva. Munkája aktuális, fontos kérdéseket vet fel, és sok tekintetben túlmutat a konkrét kutatás keretein. A mű egy olyan első lépésnek tekinthető, amely számos további kutatás alapkérdéseit, irányait meghatározhatja. Illeszkedik az utóbbi évtizedek kutatási tendenciáihoz, hiszen a professziótörténet és a sajtóelemzés is népszerű kutatási terület, ugyanakkor újszerű, hiszen új szempontok szerint vizsgálja a forrásokat, és a legfrissebb, idegen nyelvű szakirodalmi eredményeket is áttekintve, azokat felhasználva mutatja be az eredményeket.

A vizsgált szakmacsoport, a néptanítók jelentősége rendkívül nagy a korszakban, jóval nagyobb, mint azt elsőre gondolnánk. Ezért is fontos Nóbik Attila munkája, amelyből megismerhetjük a néptanítói szakmásokodás részfolyamatait, és láthatjuk a szakma feminizációjának folyamatát is. A dualizmus időszaka egybeesik az oktatás expanziójának időszakával. Az Osztrák-Magyar Monarchia pedig élen járt az analfabétizmus visszaszorításában és az oktatás expanziójában. Jól mutatja ezt az, hogy az 1907/1908-as tanévben minden 10 000 lakosra 1319 elemi iskolás tanuló jutott Magyarországon, a Lajtán túli területeken pedig 1705 fő. Ugyanez a szám Franciaországban 1435, Nagy-Britanniában 1664 fő, míg Olaszországban lényegesen alacsonyabb, 908 fő (Lipták, 2002). Mindez azt mutatja, hogy az oktatás expanziója a Monarchiában sikeres volt. Éppen ezért

könnyű belátni, hogy mekkora jelentősége van a néptanítói hivatásnak, azoknak a személyeknek, akik a népoktatásban tanítottak-neveltek. Érdekes és hasznos áttekinteni a néptanítóság szakmásokodásának és feminizációjának részfolyamatait, illetve azt, hogy a szakma, a szakmai gondolkodás fejlődésére mekkora hatása volt a nőknek. Ma már közhelyszerűen ismert, hogy a pedagógusszakma elnöiesedett. E kifejezés használatát Nóbik Attila mellőzi – mint írja – a hozzá kapcsolódó negatív konnotációk miatt (Nóbik, 2019).

A szerző nem csupán a szakmásokodást, de a pedagógiai szaksajtót is vizsgálja. A sajtó szerepe természetesen fontos, a mai médiakutatások ezt már egyértelműen bizonyították, közismert tényként kezelhető megállapításról van szó. Mi volt azonban a helyzet a 19. században, illetve a 20. század elején? Erre a választ már azzal is megkapjuk, ha azt vizsgáljuk, hogy a

korszakban hogyan tekintettek a sajtóra. 1850-ben F. Knight Hunt a sajtó egészére negyedik rendként hivatkozik (Briggs és Burke, 2012), ami egyértelműen megmutatja, hogy a sajtónak óriási szerepe van már a 19. század második felében. Ennek ismeretében különösen hasznos annak elemzése, hogy a pedagógiai szaksajtóban mekkora súllyal tudják képviselni magukat a tanítónők, így mekkora hatást gyakorolnak a szakmai gondolkodás fejlődésére.

A szerző négy témát jár körül a kötetben, ezeket köti a sajtóorgánumok vizsgálatához. A vizsgált területek végül összekapcsolódnak, és Nóbik Attila egy értékes, sok szempontot felvető monográfiát alkot. A négy témakör a pedagógiai szaksajtó története, illetve a néptanítói szakma feminizációja, valamint ezekhez kapcsolódva – mintegy harmadik és negyedik témaként – annak vizsgálata, hogy a tanítónők részt vettek-e a szakmai diskurzusban, és ha igen, milyen mértékben; továbbá a *Néptanítók Lapjában* a feminizmus megítélése.

Maga a mű 95 oldal terjedelmű, amelynek utolsó 10 oldala a szakirodalom és a források listáját tartalmazza. A felhasznált irodalmak és források listája rendkívül impozáns. A szakirodalmi bázis széleskörű, hazai és nemzetközi szakirodalmat is felvonultató. A felhasznált művek között a friss nemzetközi publikációk éppúgy helyet kaptak, mint a klasszikusnak számító és legfrissebb hazai írások. A listán több tudományterület szerzőinek írásait megtaláljuk. Nóbik Attila különválasztotta a primer kútfőket és a másodlagos irodalmakat, így jól áttekinthető, a felhasznált műveket bizonyos szempontból kronológiai sorrendben is megjelenítő listát nyújt azon olvasók számára, akik az írás alapjául szolgáló műveket is áttekintenék. Munkájának mindenképpen egyik erénye a széles szakirodalmi áttekintés, amelynek segítségével elhelyezi témáját nemzetközi kontextusban is.

A kutatás előzményei című fejezetben a kötet szerzője bemutatja azokat a kutatási hagyományokat, amelyekhez saját kutatásait kapcsolhatja. Áttekintése rövid, de lényegre törő, s jól illusztrálja az elmúlt

Nóbik Attila művében olyan fontos területekre hívja fel a figyelmet, amelyek eddig nem tartoztak a hazai neveléstörténet-írás központi témái közé. Rámutat arra, hogy a néptanítónők többsége eleve magas társadalmi státuszú volt, számuk pedig folyamatosan növekedett, ugyanakkor a korabeli szaksajtóban alig tudták hallatni a hangjukat. Szintén fontos az a megállapítása, hogy alapvetően e hölgyek sem jelenítettek meg önálló „női hangot” az írásaikban, sokkal inkább szakemberként, szakértőként tűntek fel, mintsem feministaként. Eredményei jól illeszkednek a nőnevelésről folyó évezredek vitáiról szóló neveléstörténeti kutatások eredményeihez, és tovább árnyalják a képet e területen.

évtizedek hazai neveléstörténet-írásának azon eredményeit, amelyekhez Nóbik Attila kutatásai kapcsolódnak. Ezt követi a dolgozat elméleti kereteinek meghatározása. Itt a szerző figyelemre méltóan széles körben tekinti át a szakmások elméleteit és tisztázza az ehhez kapcsolódó fogalmakat. A fogalmak pontos definícióját, a vitás, illetve vitatott pontok megvilágítását a dolgozat egyik erényének tarthatjuk. Ezt követi a néptanítói szakmások vizsgálata, a társadalom- és neveléstörténeti háttér áttekintésével. A harmadik elméleti fejezet a magyar pedagógiai sajtó áttekintését tartalmazza a vizsgált korszakban. Itt a szerző részletesen ír a folyóiratok keletkezéséről, sikeréről, területi és időbeli eloszlásáról, illetve – ahol lehetséges – az előfizetőkről is. A leírtakat sajtó készítésű

diagramok és táblázatok segítségével tagolja és teszi áttekinthetővé, követhetővé. A munka következő fejezetét a feminizáció és a szakmások vizsgálata adja a pedagógiai folyóiratok vizsgálatán keresztül. A dolgozatot záró két fejezet pedig a *Néptanítók Lapjának* elemzésére fókuszál, de két különböző szempontból. Először a feminizmus megítélését vizsgálja, majd a lapban megjelenő nem szakmai tartalmakat.

Nóbik Attila művében olyan fontos területekre hívja fel a figyelmet, amelyek eddig nem tartoztak a hazai neveléstörténet-írás központi témái közé. Rámutat arra, hogy a néptanítók többsége eleve magas társadalmi státuszú volt, számuk pedig folyamatosan növekedett, ugyanakkor a korabeli szaksajtóban alig tudták hallatni a hangjukat. Szintén fontos az a megállapítása, hogy alapvetően e hölgyek sem jelenítettek meg önálló „női hangot” az írásaikban, sokkal inkább szakemberként, szakértőként tűntek fel, mintsem feministaiként. Eredményei jól illeszkednek a nőnevelésről folyó évezredek vitáiról szóló neveléstörténeti kutatások eredményeihez, és tovább árnyalják a képet e területen. A tanítónők helyzetéről írtak például alátámasztják, hogy sokszor maguk a hölgyek is úgy ítélték meg a helyzetüket (Pukánszky, 2006), hogy elsődleges feladatuk a családanyává válás, így

a szakmai, tanítónői sikerek jórészt csak a házasságkötésig képzelhetők el.

Művének összegző fejezetében maga a szerző nevezi meg a további kutatási irányokat, jelöli ki azokat az utakat, amelyeken haladva az eddig rendelkezésére álló adatbázisok még mélyebb elemzése elvégezhető, illetve mutat rá azokra a további kérdésekre, amelyeket vizsgálni érdemes a későbbiekben.

Nóbik Attila monográfiája fontos mű, amely olyan kérdéseket vizsgál, amelyeket a magyar neveléstörténet-írásban eddig alig vizsgáltak, s olyan témákra irányítja rá a figyelmet, amelyek jól illeszkednek a hazai és nemzetközi oktatásszociológiai, illetve professziókutatások sorába. Stílusa könnyed, olvasmányos, követhető, ugyanakkor pontos és gondolatébresztő kérdésfelvetései inspirálóan hathatnak a (nevelés)történet-írással foglalkozó szakemberekre éppúgy, mint a terület iránt érdeklődő bármely olvasóra.

Nóbik Attila (2019). *A pedagógiai szaksajtó és a néptanítói szakmások a dualizmus korában*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

Mészáros Ádám

Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára, Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola

Irodalom

Briggs, A. & Burke, P. (2012). *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Lipták Dorottya (2002). *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában. Bécs–Budapest–Prága*. Budapest: L'Harmattan.

Nóbik Attila (2019). *A pedagógiai szaksajtó és a néptanítói szakmások a dualizmus korában*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

Pukánszky Béla (2006). *A nőnevelés évezredei*. Budapest: Gondolat Kiadó.